

ВАЖИНСЬКИЙ В. М.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
та гуманітарних дисциплін
(Івано-Франківська філія Відкритого
міжнародного університету розвитку
людини «Україна»)

УДК 343.98+351.74

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.1.41>

СПОСОБИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕСТИТОРІВ

У статті досліджено особливості документування кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері діяльності інституційних інвесторів, яке має ключове значення для подальшого розслідування та судового розгляду. Визначено, що задокументовані матеріали оперативно-розшукової діяльності, за умови їх належного оформлення відповідно до вимог КПК України, можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні. Проаналізовано наукові праці вітчизняних учених щодо загальних аспектів оперативно-розшукової діяльності, проте встановлено, що питання документування злочинів у сфері інституційного інвестування залишаються недостатньо розробленими, особливо в умовах повномасштабного вторгнення. Сформульовано авторське визначення оперативно-розшукового документування у сфері діяльності інституційних інвесторів як регламентованої законодавством пошуково-пізнавальної діяльності оперативних підрозділів, спрямованої на фіксацію даних про протиправні дії у службових документах. Акцентовано увагу на необхідності встановлення фактів порушення спеціального, податкового та фінансового законодавства, виявлення кола осіб, які можуть бути причетними до злочинів або володіють цінною інформацією, а також виявлення документів, що підтверджують незаконність діяльності. Визначено основні індикатори вчинення правопорушень: порушення ліцензійних умов, фінансового моніторингу, податкового обліку, суперечності у документах, ознаки «виведення» коштів, штучне заниження доходності, інвестування у сумнівні проекти, взаємні угоди між афілійованими структурами. Розкрито роль оперативних заходів, зокрема негласного опитування, оперативного огляду, аналітичного пошуку, роботи з негласними позаштатними співробітниками, у виявленні та документуванні фактів злочинної діяльності. Наголошено на складності здобуття інформації через приховування доказів учасниками організованих злочинних груп та важливості перевірки відомостей через банки, контролюючі органи та аудиторів. Зроблено висновок, що ефективне документування злочинів у сфері діяльності інституційних інвесторів можливе лише за умови системного підходу, багатоканальності отримання інформації, належної її легалізації та подальшого використання у кримінальному процесі.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, оперативно-розшукові заходи, оперативні підрозділи, протидія злочинності, документування, виявлення злочинів, інституційний інвестор, кримінальне правопорушення.

Vazhynskyi V. M. Methods of documenting criminal offenses committed in the sphere of institutional investors by operational units

The article examines the features of documenting criminal offenses committed in the sphere of institutional investors, which is of key importance for further investigation and trial. It is determined that documented materials of operational and investigative activities, provided they are properly executed in accordance with the requirements of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, can be used as evidence in criminal proceedings. The scientific works of domestic scientists on the general aspects of operational and investigative activities are analyzed; however, it is established that the issues of documenting crimes in the sphere of institutional investment remain insufficiently developed, especially in conditions of full-scale invasion. The author's definition of operational and investigative documentation in the sphere of institutional investors is formulated as a search and cognitive activity of operational units regulated by law, aimed at recording data on illegal actions in official documents. The emphasis is on the need to establish facts of violations of special, tax and financial legislation, identify a circle of people who may be involved in crimes or possess valuable information, as well as identify documents confirming the illegality of activities. The main indicators of committing offenses are identified: violation of licensing conditions, financial monitoring, tax accounting, contradictions in documents, signs of "withdrawal" of funds, artificial underestimation of profitability, investment in dubious projects, mutual agreements between affiliated structures. The role of operational measures, in particular, covert interrogation, operational review, analytical research, and work with covert freelancers, in identifying and documenting facts of criminal activity is revealed. The complexity of obtaining information due to concealment of evidence by members of organized criminal groups and the importance of verifying information through banks, regulatory authorities and auditors are emphasized. It was concluded that effective documentation of crimes in the field of institutional investors is possible only with a systematic approach, multi-channel information collection, proper legalization and further use in the criminal process.

Key words: *operational and investigative activities, operational and investigative measures, operational units, combating crime, documenting, detection of crimes, institutional investor, criminal offense.*

Постановка проблеми. Після виявлення фактичних даних, що свідчать про протиправну діяльність окремих осіб та груп вкрай важливим питанням є правильне і повне документування кримінальних правопорушень у сфері діяльності інституційних інвесторів, оскільки такі задокументовані матеріали ОРД в подальшому зможуть бути передані до органів досудового розслідування для прийняття процесуального рішення про початок кримінального провадження та проведення досудового розслідування і, у разі виконання вимог КПК України, можуть бути визнані доказами в кримінальному провадженні.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та виробленні пропозицій щодо способів документування кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері діяльності інституційних інвесторів, шляхом аналізу чинного законодавства, практики роботи оперативних підрозділів та виявлення найбільш ефективних методів фіксації доказової інформації.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню проблематики проведення оперативно-розшукових заходів (ОРЗ) та використання їх результатів у кримінальному провадженні після прийняття нового КПК України присвятили наукові праці такі вчені, як: Ю. П. Алєнін, М. В. Багрій, Б. І. Бараненко, Є. М. Блажівський, С. М. Бортник, О. Б. Бочковий, О. П. Вашук, І. В. Гловюк, І. В. Глущенко, С. О. Гриненко, К. А. Гусєва, О. А. Земляна, О. В. Кириченко, О. О. Кіпер, І. М. Козьяков, Ю. В. Колесник, В. В. Комашко, А. М. Копилов, О. Є. Кравченко, С. С. Кудінов, О. А. Лейба, Є. В. Лизогубенко, В. В. Луцик, В. І. Максимов,

О. В. Манжай, Н. Я. Маньковський, О. В. Меживой, Д. М. Мірковець, А. В. Мурзановська, В. В. Мухін, Ю. М. Немно, Д. А. Нескоромний, Д. Й. Никифорчук, А. І. Палюх, А. О. Панасюк, М. М. Перепилиця, М. А. Погорецький, О. І. Полюхович, В. А. Савченко, А. А. Саковський, О. М. Сало, Ю. Г. Севрук, Д. Б. Сергєєва, Д. С. Слінько, Х. Р. Слюсарчук, О. В. Соколов, М. В. Стащак, А. В. Столітній, С. Р. Тагієв, О. С. Тарасенко, В. В. Тіщенко, О. О. Торбас, В. І. Фаринник, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, М. В. Черноусько, І. Л. Чупрікова, О. В. Шамара, М. І. Шевчук, В. В. Шендрик, Р. М. Шехавцов, А. В. Шило, І. Р. Шинкаренко, М. В. Шкрибайло, В. В. Шум та багато інших. Проте вони розглядати питання документування в складі загальних питань оперативно розшукової діяльності (ОРД), у тому числі використання результатів ОРД в кримінальному провадженні, а також щодо окремих видів кримінальних правопорушень. Питання документування кримінальних правопорушень, що вчиняються в діяльності інституційних інвесторів сьогодні в Україні, у тому числі в умовах повномасштабного вторгнення, залишаються недослідженими.

Виклад основного матеріалу. Оперативно-розшукове документування кримінальних правопорушень у сфері діяльності інституційних інвесторів, на нашу думку, це регламентована законодавством пошуково-пізнавальна діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукових заходів, результатом якої є фіксація в службових документах оперативно-розшукової інформації: результатів здійснення оперативно-розшукових заходів та прийнятих рішень, а також фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп у сфері господарської діяльності інституційних інвесторів (під час залучення чи інвестування коштів індивідуальних інвесторів), які виявлені під час здійснення оперативно-розшукових заходів [1, с. 76].

З метою якісного документування кримінальних правопорушень у сфері діяльності інституційних інвесторів необхідно встановлювати: – факти, що можуть свідчити про порушення законодавства у сфері діяльності інституційних інвесторів; – коло осіб, які в силу специфіки своєї діяльності мають можливість вчиняти кримінальні правопорушення у сфері діяльності інституційних інвесторів; – коло осіб, які можуть володіти інформацією щодо вчинення кримінальних правопорушень у сфері діяльності інституційних інвесторів і в подальшому бути свідками в кримінальному провадженні; – документи, що свідчать про протиправність дій злочинців, адже вся діяльність інституційного інвестора супроводжується документами.

При виявленні фактів вчинення кримінальних правопорушень у сфері діяльності інституційних інвесторів слід звернути увагу, що фактами, які можуть свідчити про вчинення таких кримінальних правопорушень, можуть бути:

– виявлені під час перевірок інституційного інвестора порушення спеціального законодавства [2, с. 34], зокрема: законодавчих вимог та ліцензійних умов здійснення певної діяльності під час залучення та інвестування коштів (порушення правил ідентифікації інвесторів, ведення індивідуальних рахунків інвесторів, порушення умов випуску цінних паперів, необґрунтоване завищення очікуваної дохідності для інвесторів в рекламі тощо, інвестування з порушенням вимог щодо вивчення ділової репутації інвестора, вивчення дохідності проекту, інвестування в високоризикові проекти, інвестування в проекти пов'язаних осіб з сумнівними перспективами тощо); порушення правил фінансового моніторингу (виплата коштів без здійснення первинного фінансового моніторингу, без отримання документів контрагента, не передавання інформації про порогові операції до Служби фінансового моніторингу, розбивка виплати на декілька платежів з метою уникнення фінансового моніторингу тощо); податкового законодавства (непроведення інституційним інвестором як податковим агентом ідентифікації інвесторів в цілях податкового обліку, не передавання персоналізованої інформації до органів ДПС щодо виплат певній особі, умисні дії щодо заниження бази оподаткування);

– суперечності в різних документах, які, як правило, свідчать про «виведення» коштів інвесторів під виглядом їх інвестування: заявлена висока дохідність проекту з аналогічними на ринку, при цьому не надано обґрунтування такої дохідності, інвестування

в проект без наявності документів щодо вивчення особи контрагента, його ділової репутації, інших об'єктів потенційного контрагента та їх дохідності, вкладення коштів в інвестиційні проекти новостворених (у тому числі пов'язаних) компаній тощо;

– наявність фактів, що суперечать загальній системі: наприклад, в певний день в роботі інституційного інвестора виплачуються значні суми коштів на нібито інвестування в певні проекти, інституційний інвестор штучно піднімає витрати під кінець року, щоб зменшити дохідність і не виплачувати інвесторам великі дивіденди; з'являються цілі інвестування чи проекти, в які раніше інституційний інвестор не вкладав кошти і які не є надійними; здійснюється інвестування коштів в проекти без будь-яких гарантій; інституційний інвестор видає кредит пов'язаним особам чи компаніям, щодо яких є сумнів в їх платоспроможності тощо.

Оскільки таку протиправну діяльність намагаються приховати всі учасники організованої злочинної групи, отримати будь-які документи, в яких би фіксувалась така протиправна діяльність, буває вкрай складно. Так, наприклад, часто інституційні інвестори приховують наявність конфлікту інтересів, який призводить до порушень прав громадян інвесторів [3, с. 216]. Наприклад, на фінансових ринках мають місце зловживання за допомогою так званих взаємних угод. Взаємні угоди – це торгівля фінансовими інструментами між взаємопов'язаними особами, у результаті якої насправді не відбувається зміни власника фінансових інструментів. Наприклад, управляюча компанія купує для фонду цінні папери в афілійованій особі з тим, щоб через деякий час продати їх назад афілійованій особі. Взаємні угоди дають можливість впливати на обсяги торгівлі та ціни фінансових інструментів, тобто впливають на уявлення інвесторів про ліквідність ринку [4, с. 18].

Останніми роками все більшого поширення, у тому числі й в Україні, набуває проблема невідповідності підвищеної винагороди для керівників інвестиційних фондів за знижену якість роботи цих же керівників [5, с. 44]. Так, менеджери багатьох інвестиційних фондів, декларуючи активний підхід до управління інвестиціями, насправді просто відстежують зміну фондового індексу і продовжують при цьому отримувати від вкладників високу комісію за «управління». Інша група корупційних порушень у галузі колективних інвестицій пов'язана з конфліктом інтересів у відношенні витрат управляючих компаній, що оплачуються із коштів фондів [6, с. 102]. Цей конфлікт інтересів полягає в тому, що послуги сторонніх організацій для управляючої компанії, у тому числі й не пов'язані з управлінням фондом, оплачуються з активів фонду (так звані м'які комісійні). У результаті цього вкладники фонду несуть витрати за послуги, що надані не фонду, а управляючій компанії [7, с. 183].

Світовий досвід переконливо довів, що при колективному інвестуванні кошти інвесторів вдається вберегти від недобросовісних дій управляючої компанії у випадку, якщо кошти передані під перехресний контроль кільком відповідальним перед інвесторами особам [8, с. 185]. Зазвичай такими відповідальними особами виступають управляюча компанія як виконавець і спеціалізований депозитарій як незалежний контролер. Цей підхід до розподілу виконання та контролю втілений майже в усіх механізмах колективного інвестування в країнах з розвинутою економікою [9, с. 74]. Поділ зберігання активів фонду та управління ними дає можливість влаштувати взаємний перехресний контроль, який суттєво підвищує надійність інвестицій.

Тому виявити і задокументувати такі факти дається завдяки проведенню оперативного опитування. Опитування з метою одержання даних, потрібних для боротьби зі злочинністю, у теорії ОРД окреслюють і як розвідувальне, і як оперативне [10, с. 65].

Як слушно зазначають М. А. Погорєцький та М. М. Руденко, оперативне опитування як назва оперативно-розшукового заходу найбільш повно визначає його сутність [11, с. 58]. Крім цього, опитування здійснюють оперативні працівники, на підставі права, наданого оперативним підрозділам Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (п. 1 ч. 1 ст. 8).

Працівники цих компаній зазвичай отримують хорошу заробітну плату і бонуси, а тому бояться відкрито йти проти керівництва і виступати свідками. Тому через негласне

опитування приватних та посадових осіб часто отримують інформацію необхідну для розкриття різних шахрайств з фінансовими ресурсами, службових підроблень, отримання неправомірної вигоди працівниками банківських установ та інших тяжких та особливо тяжких злочинів. Люди, які володіють важливою (для кримінального провадження) інформацією, здебільшого, не схильні повідомляти її представникам правоохоронних органів навіть неофіційно, а тим паче в процесі допиту [12, с. 2463]. Причинами цього є страх помсти злочинців або їх зв'язків, недовіра до правоохоронців, суддів, відсутність надійного механізму захисту свідків та врешті небажання бути зарахованим оточенням до кола «стукачів».

Негласне опитування є засобом оминуті зазначені психологічні чинники та отримати необхідні відомості. Цілком очевидно, що ці відомості, здебільшого, не можна буде використовувати як докази, проте вони завжди мали (та матимуть надалі) важливе значення для прийняття важливих рішень як в процесі ОРД так і потім у кримінальному процесі. Зокрема, під час негласного опитування та огляду можуть бути виявленні канали переказу коштів, канали виведення коштів і їх переведення в готівку, місця зберігання коштів; отримані відомості про причетність до вчинення злочину тих чи інших осіб, з'ясовані невідомі до цього обставини вчинення кримінального правопорушення. Ця інформація не може бути безпосередньо використана як доказова у кримінальному процесі через порушення принципу єдності доказів та їх джерел. Проте її отримання дасть підстави для проведення інших слідчих (розшукових) дій – як гласних, так і негласних [13, с. 73].

Важливе значення у виявленні кримінальних правопорушень у сфері діяльності інституційних інвесторів, як ми зазнали вище, відіграє аналітичний пошук. Тому велике значення для документування протиправної діяльності має негласно отримана загальнодоступна інформація з різноманітних джерел (мережа Інтернет [14, с. 259], медіа, офіційні відомості органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій тощо), а також дані, отримані в порядку надання добровільної допомоги (у тому числі за винагороду) громадянами та посадовими особами, а також в результаті отримання та використання відомостей з автоматизованих інформаційно-пошукових систем та баз даних до яких працівники оперативних підрозділів мають доступ відповідно до своїх повноважень. Отримані фактичні дані відображаються в службових документах оперативного працівника і, як правило, не мають доказового значення, а є орієнтуючою інформацією для кримінального провадження для прийняття певних рішень щодо проведення певних слідчих (розшукових) дій.

В матеріалах ОРД важливо зафіксувати: факт вчинення протиправного діяння, включаючи шлях проходження коштів в інституційного інвестора від їх залучення в індивідуального інвестора до їх інвестування з метою виявлення підозрілих фінансових операцій, а також важливо задокументувати, в яких конкретно способах воно проявляється, хто вчинив це протиправне діяння (склад організованої злочинної групи чи злочинної організації та роль кожного з учасників).

Важливе значення мають також засоби перевірки отриманої негласно інформації під час здійснення ОРД. Тут отримати інформацію можливо шляхом:

- одержання необхідної для перевірки інформації від банків, які проводили платежі;
- отримання інформації від Державної служби фінансового моніторингу України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, Державної податкової служби України, інших державних органів;
- отримання інформації на запит від контрагентів інституційного інвестора, а також від аудиторської компанії;
- ініціювання проведення перевірок фінансово-господарської діяльності інституційного інвестора.

Результати оперативно-розшукового документування злочинів використовуються в інтересах кримінального судочинства відповідно до напрямів, визначених статтею 10 Закону про ОРД згідно з вимогами, встановленими чиним КПК України. В кожному випадку такі результати мають бути розсекречені та легалізовані відповідно до законодавства [15–16].

Фактами, які можуть свідчити про вчинення кримінальних правопорушень у сфері діяльності інституційних інвесторів, зазвичай є: виявлені під час перевірок інституційного інвестора порушення спеціального законодавства; суперечності в різних документах, які, як правило, свідчать про «виведення» коштів інвесторів під виглядом їх інвестування; наявність фактів, що суперечать загальній системі.

За матеріалами практики засобами оперативно-розшукового документування кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері діяльності інституційних інвесторів, є: розвідувальне опитування при спілкуванні з працівниками інституційного інвестора або його контрагентів та оперативний огляд (практика свідчить, що він часто використовується одночасно з негласним опитуванням); аналітичний пошук; робота негласних позаштатних працівників.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що оперативно-розшукове документування кримінальних правопорушень у сфері діяльності інституційних інвесторів є складним, багаторівневим процесом, спрямованим на виявлення, фіксацію та припинення протиправних діянь. Його специфіка зумовлена високим рівнем латентності таких злочинів, які ретельно маскуються за легальною фінансово-господарською діяльністю. Тому важливого значення набувають як виявлення фактів порушення спеціального, податкового та фінансового законодавства, так і аналіз внутрішніх документів, що містять суперечності та свідчать про штучне «виведення» коштів інвесторів.

Ефективність документування забезпечується поєднанням різних форм і методів ОРД – від негласних опитувань та оперативних оглядів до аналітичного пошуку й використання можливостей негласних позаштатних працівників. Застосування цих засобів дає змогу своєчасно виявляти протиправну діяльність, визначати коло причетних осіб та отримувати орієнтуючу інформацію для подальшого досудового розслідування. При цьому особливого значення набуває перевірка достовірності зібраних відомостей через офіційні державні органи, банки, аудиторські структури та контрагентів інституційних інвесторів.

Документування кримінальних правопорушень у сфері діяльності інституційних інвесторів повинно поєднувати системний підхід, багатоканальність отримання інформації та її подальшу легалізацію в рамках кримінального процесу. Лише у такий спосіб можливо створити належну доказову базу, яка дозволить не тільки викривати конкретні злочини, а й попереджати нові прояви протиправної діяльності у цій чутливій для економіки сфері.

Список використаних джерел:

1. Vazhynskyi, V., Pohoretskyi, M., Toporetska, Z., Cherniak, A., & Serhieieva, D. Operative and search counteraction to crimes committed in the sphere of activity of institutional investors in Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13(76). PP. 75–82. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.76.04.6>.
2. Погорецький М. А., Топорецька З. М. Виявлення зайняття гральним бізнесом оперативно-розшуковими підрозділами. *Юрист України*. 2014. №1. С. 34–38.
3. Важинський В. М., Топорецька З. М. Оперативно-розшукова характеристика злочинів у сфері інституційного інвестування: понятійно-категоріальний та структурний аналіз. *Науковий вісник УжНУ. Серія “Право”*. 2025. № 90. Ч. 4 С. 216–221.
4. Мандибура В. Подолання економічної злочинності і корупції в Україні як важлива умова ринкового реформування. *Наук. вісн. Івано-Франківськ*, 2002. № 3. С. 18–25.
5. Volodymyr Vazhynskyi, Mykola Pohoretskyi, Zoriana Toporetska Assessment of Key Markets for Institutional Investors in Ukraine in the Context of War. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 9 No. 4 (2023). P. 44–49.
6. Важинський В. М. Проблеми корупційних впливів на сферу інвестиційної діяльності в умовах війни. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2023 року)*. Київ, С. 102–105.
7. Болдуєва О. В. Протидія конфлікту інтересів інституційних інвесторів в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 4 (12). С. 183–188.

8. Терещенко О. О. Фінансова неспроможність підприємства: конфлікт інтересів та можливості його подолання. *Вчені записки*. 2002. № 4. С. 183–189.
9. Саєнко В. В. Правове регулювання інсайдерської торгівлі в державах Європейського Союзу. *Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Сер.: *Юридичні науки*. 2001. № 42. С. 74–79.
10. Шилін М. О. Оперативне опитування як метод отримання оперативної інформації. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України*. 2002. № 1. Ч. 2. С. 65–74.
11. Погорецький М. А., Руденко М. М. Опитування в оперативно-розшуковій діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. № 19. С. 58–65.
12. Petechel O., Kerniakovych-Tanasiichuk Y., Vazhynskyi V., & Krasil M. Criminological Characteristics of Juvenile Aggression. *Journal Of Advanced Research In Law And Economics*. 2019. № 10(8). PP. 2462 – 2474. DOI:10.14505/jarle.v10.8(46).24.
13. Gribov M. L. The improvement of the institute of secret investigatory operations. *Euro-American Scientific Cooperation (Ontario, Canada)*. 2014. № 2. P. 73–78.
14. Pohoretskyi, M., Cherniak, A., Serhieieva, D., Chernysh, R., & Toporetska, Z. Detection and proof of cybercrime. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11(53). P. 259–269.
15. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків: Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.
16. Погорецький М. А. Поняття та сутність легалізації оперативно-розшукової інформації. *Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка*. Луганськ: Вид-во ЛДУВС, 2010. Спец. вип. № 4. С. 26–40;

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

